

**Nōvema
2025**

**Fokotu'u Liliu Palani 120 -- Fakalahi 'o e Fale mo e
Fe'unu'aki: Nouti Fakamatala**

Fokotu'u Liliu Palani 120 ki he Palani Fakatahataha 'a 'Aokalani

Mei he 'aho 3 'o Nōvema ki he 'aho 19 'o Tisema 2025, 'oku fakaafe'i atu ai 'e he Fakataha Tokoni 'o 'Aokalani 'a e ngaahi fakamatala ki he Fokotu'u Liliu 'o e Palani 120 (Ko e Liliu Palani 120) - ko ha liliu ki he Palani Fakatahataha 'a 'Aokalani (tohi tu'utu'uni palani 'a homau kolo) ke faka'ata 'a e ma'olunga mo e lahi ange 'o e ngaahi fale 'i he ngaahi feitu'u lahi 'o e kolo 'o 'Aokalani pea ke fakamālohia 'a hono pule'i 'o e ngaahi fakatu'utamaki fakatu'utamaki fakanatula. 'E fetongi lahi 'e he me'a ni 'a e Ko e Liliu Palani 78 – Fakalahi 'o e ngaahi langa.

'Oku fakaava 'a e ngaahi fakahu 'o a'u ki he 5pm 'o e Falaite 19 'o Tisema 2025.

Ko e me'a 'oku 'ufi'ufi 'i he fakamatala fakamatala ko ení

Ko e fakamatala fakamatala ko eni oku ne oatu ha vakai fakalukufua ki he Ko e Liliu Palani 120. Te ke lava o ma u ha ngaahi fakamatala lahi ange i he ngaahi pepa fakamatala tanaki atu ki he Ko e Liliu Palani 120 i he aucklandcouncil.govt.nz/planchanges

Ko e fakamatala fakamatala ko eni 'oku ne 'ufi'ufi 'a e:

- Founa 'e lava ke ke fai ai ho'o leá
- Ngaahi la'ipepa fakamatala mo e Ngaahi Fehu'i 'Oku Fa'a 'Eke
- To'o 'o e Ko e Liliu Palani 78 'i he konga
- Ngaahi fiema'u ki he malava 'o e nofo'anga
- Ngaahi fiema'u ki he fakalahi

- Ngaahi me'a 'oku fakafe'unga'i
- Ngaahi fakafo'ou ki he ngaahi feitu'u
- Ngaahi tu'utu'uni ki he ngaahi fakatu'utamaki fakanatula

Ko e fakamatala ko eni oku ikai ko ha konga ia o e Ko e Liliu Palani 120.

Founga te ke lava ai 'o fai ho 'o lea ki he Liliu 'o e Palani 'oku Fokotu 'ú 120

Ke fai ha fakahū, kuo pau ke fai ia 'i he founga totonu - foomu 5 'o e Ngaahi Tu 'utu 'uni ki he Pule 'i 'o e Ngaahi Ma 'u 'anga Tokoni (Foomu, Totongi, mo e Founga Ngāue) 2003, pea kuo pau ke fakahā ai pe 'okú ke fie ma 'u ke fanongo kiate koe fekau 'aki mo ho 'o fakahū

Ko e ngaahi tatau 'o e foomu ko 'ení 'oku ma'u ia 'i he www.aucklandcouncil.govt.nz/planchanges pe 'e lava ke tñaki mei ha laipeli pe 'ōfisi 'o e Kosilio 'Aokalani.

Te ke lava 'o fai ha fakahū ki he Ko e Liliu Palani 120 'aki ha 'o 'ave ha fakahū faka 'ilekitulōnika pe tohi ki he:

- Kosilio 'Aokalani, Palani Fakatahataha Private Bag 92300, 'Aokalani 1142, Tokanga: Tekinisia Palani; pe
- 'Aki hono ngāue'aki 'a e foomu faka'ilekitulōnika 'i he uepisaiti 'a e Kosilio 'Aokalani 'i he fika www.aucklandcouncil.govt.nz/planchanges; pe
- 'I he 'imeili ki he: unitaryplan@aucklandcouncil.govt.nz; pē
- Ko hono fakahū fakafo'ituitui ho'o tohi fakahū ki he ngaahi laipeli pe 'ōfisi 'o e Kosilio 'o 'Aokalani.

Poupou ki hono fai ho'o fakahu

Kapau 'oku 'ikai ke ke fakapapau'i 'a e founga ke fai ai ha fakahū, pe ko e founga 'e ala uesia ai ho'o koloa 'e he Ko e Liliu Palani 120, 'e lava ke ke ngāue'aki 'a e sevesi ta'etotongi 'Friend of Submitter'. Kataki 'o vakai ki he pepa fakamatala #2: Kaume'a 'o e Tokotaha Fakahu ki ha fakaikiiki lahi ange.

Oku fiema'u ke ma'u 'a e ngaahi fakamatala fakahū 'i he houa 5 efiafi 'i he Falaite, 19 Tisema 2025.

Ngaahi Pepa Fakamatala mo e Ngaahi Fehu 'i 'oku Fa 'a 'Eke

Kuo teuteu ha ngaahi la'ipepa fakamatala ke fakamatala'i 'aki 'a e ngaahi liliu mahu'inga kuo fokotu'u 'o fakafo'u 'i he Ko e Liliu Palani 120. 'Oku kau heni 'a e ngaahi la'ipepa fakamatala ki he ngaahi kaveinga ko 'eni:

Pepa Fakamatala #1 Founga Palani Fakalelei'i

Pepa Fakamatala #2 Kaume'a 'o e Tokotaha Fakahu Pepa Fakamatala #3 Ngaahi Me'a Faka-Māori

Pepa Fakamatala #4 Ngaahi Feitu'u 'oku lava ke lue ai Pepa Fakamatala #5 Fakalahi 'i he Ngaahi Feitu'u 'oku lava ke lue ai

Pepa Fakamatala #6 Fakalahi 'i loto mo e tafa'aki 'o e ngaahi Senitā 'o e Ngaahi Kolomu'a

Pepa Fakamatala #7 Fakalahi 'i he ngaahi Hala Pasi Toutou

Pepa Fakamatala #8 Ngaahi Fakatu'utamaki Fakanatula

Pepa Fakamatala #9 Ngaahi Fakafo'ou ki he Sone Fale 'o e Terrace mo e Fale Nofo'anga

Pepa Fakamatala #10 Ngaahi Fakafo'ou ki he Sone Kolo Fale Fefiofi

Pepa Fakamatala #11 Ngaahi Fakafo'ou ki he Sone 'o e Kolomu'a 'o e Fale Fefiofi

Pepa Fakamatala #12 Ngaahi Fakafo'ou ki he Sone Fale Taha

Pepa Fakamatala #13 Ngaahi me'a 'oku fakafe'unga'i

Pepa Fakamatala #14 Ngaahi Feitu'u 'o e 'Ulungaanga Makehe

Pepa Fakamatala #15 'Atakai 'o e 'Otu Motu Ngaahi me'a 'oku fakafe'unga'i

Pepa Fakamatala #16 Leiki Pupuke Ngaahi me'a 'oku fakafe'unga'i

Pepa Fakamatala #17 Maunga Viewshafts mo e Ma'olunga mo e Ngaahi Feitu'u 'oku Sensitive 'a e Fale Ngaahi me'a 'oku fakafe'unga'i

Pepa Fakamatala #18 Fakasone Fakatahataha

Pepa Fakamatala #19 Malava 'o e Fale

Pepa Fakamatala #20 Ngaahi fakafo'ou ki he ngaahi feitu'u

Pepa Fakamatala #21 Ko e Liliu Palani 120 Fakahinohino ki he Ngaue aki o e Ko e Sio Mape

Ki ha poupu ki hono faka 'aonga 'i 'o e me 'a sio mape 'o e Ko e Liliu Palani 120, kātaki 'o vakai ki he pepa fakamatala #21 Ko e Liliu Palani 120 fakahinohino ki he tokotaha mamata mape pe ko e vitiō 'how-to' 'o e me 'a sio mape 'o e Ko e Liliu Palani 120.

'Oku toe ma'u foki mo ha lisi 'o e Ngaahi Fehu'i 'Oku Fa'a 'Eke.

To'o 'o e Fokotu'u Liliu 'o e Palani 78 'i he kongā

Na'e to'o 'a e Ko e Liliu Palani 78 'i ha kongā mei he 5pm 'o e 'aho 9 'o 'Okatopa 2025, kau ai 'a e Ngaahi Tu'unga Nofo'anga 'o e Density Lotolotó.

Ko e Liliu Palani 78 ko e liliu palani fakalahi ia 'a e Kosilio 'o 'Aokalani kimu'a, 'a ia na'e fiema'u 'e he pule'anga ke lava 'o lahi ange 'a e langa fakalakalaka, kau ai 'a e ngaahi fale, 'i he kolo 'o 'Aokalani.

Ko hono taumu'a ke fakahoko 'a e tu'utu'uni fakalahi 'o e Malanga Tu'utu'uni Fakafonua-Fakalakalaka Fakakolo pea ke fakakau 'a e Ngaahi Tu'unga Nofo'anga 'o e Density Lotolotó ki he ngaahi sone nofo'anga fekau'aki kotoa pē. Na'e faka'ata fakalukufua 'e he Ngaahi Tu'unga

Nofo'anga 'o e Density Lotolotó 'a e langa 'o e ngaahi fale nofo'anga 'e tolu 'o a'u ki he loki 'e tolu ki he feitu'u nofo'anga 'o 'ikai fiema'u ha fakangofua mei he ngaahi ma'u'anga tokoni.

Hili ha ngaahi fakatonutonu ki he Lao ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Ma'u'anga Tokoni 1991 'i 'Aokosi 2025, na'e tu'utu'uni ai 'a e Fakataha Tokoni 'o 'Aokalani ke to'o 'a e Palani Liliu 78 'i ha kongā. Na 'e fakatupu 'e he to 'ó ha fie ma 'u liliu palani fo 'ou: Ko e Liliu Palani 120.

Ko hono to'o fakakonga 'o e Liliu Palani 78 'oku 'uhinga ia ki he ngaahi liliu pe ki he Sone Senitā Kolo, pea 'oku fokotu'u ki he Sone Senitā Kolomu'a 'e hoko atu ia 'i he malumalu 'o e Ko e Liliu Palani 78. Kuo 'osi 'a e ngaahi fakataha pea ko e ngaahi tu'utu'uni ki he Sone Senitā Kolo 'oku kau ia he taimi ni 'i he Palani Fakatahataha 'a 'Aokalani. Ko e ngaahi tu'utu'uni ki he Sone Senita 'o e Kolomu'a 'oku ngalingali 'e fakahā ia kimu'a pea toki 'osi 'a e 2025.

'Oku 'ikai ha ngaahi fakatonutonu 'oku fokotu'u atu ki he ngaahi Sone Senita Kolo mo e Senita Kolomu'a 'o fakafou 'i he Ko e Liliu Palani 120. He'ikai ke fakakaukau'i mo fanongo 'a e Kosilio 'o 'Aokalani ki he ngaahi fakahu fekau'aki mo e ngaahi sone ko 'eni ko e kongā 'o e Ko e Liliu Palani 120.

Ngaahi fiema'u ki he malava 'o e nofo'anga

'I hono faka'ata 'a e Kosilio ke to'o fakakonga 'a e Ko e Liliu Palani 78, 'oku fiema'u 'e he Lao ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Ma'u'anga Tokoni ke fakatonutonu 'e he falealea 'a e Palani Fakatahataha 'a 'Aokalani ke 'oatu 'a e ivi langa fale 'i he kotoa 'o 'Aokalani 'o 'ikai toe si'i hifo he lahi 'o e ivi na'e mei malava 'e he Ko e Liliu Palani 78.

Ko e Liliu Palani 78 na'e mei malava ai ke langa ha ngaahi 'api 'e 2 miliona nai, 'a ia ko ia ai 'oku hoko ia ko ha tu'unga fakalukufua ki he Ko e Liliu Palani 120.

Neongo kuo pau ke fakatonutonu 'e he falealea 'a e Palani Fakatahataha 'a 'Aokalani ke lava 'o fakafuofua ki he ngaahi nofo'anga 'e 2 miliona ka 'oku 'ikai 'uhinga ia 'e langa kotoa 'a e ngaahi 'api 'e 2 miliona. Ko e feitu'u mo e taimi 'e hoko ai 'a e fakalakalaka 'oku makatu'unga ia 'i he ngaahi me'a lahi 'o kau ai 'a e fiema'u 'a e maketi, ma'u 'o e ngaahi langa fakalakalaka, pea mo e fakapa'anga mo e ngaahi fakamole ki he fakalakalaka. Ko e tanaki atu 'o e malava 'oku ne faka'ata 'a e fili lahi ange 'i he ngaahi feitu'u mo e fa'ahinga fale ke feau 'a e fie ma'u 'a e maketi ki he ngaahi 'api 'i he taimi loloa.

Ki ha fakamatala lahi ange vakai ki he pepa fakamatala #19 Ko e Malava Nofo 'anga.

Ngaahi fie ma'u ki he fakalahi

Ko e Liliu Palani 120 'oku ne fetongi lahi 'a e Ko e Liliu Palani 78. 'Oku tali ia ki he Fakamatala Tu'utu'uni Fakafonua 'a e pule'anga ki he Fakalakalaka 'o e Ngaahi Kolo pea mo e ngaahi fiema'u 'a e Lao ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Ma'u'anga Tokoni. Kuo pau ke liliu 'e he fakataha alēleá 'a e ngaahi tu'utu'uni 'o e Palani Fakatahataha 'a 'Aokalani ki he founga 'e lava ke langa hake ai 'a e ngaahi koloá.

Ko e ngaahi liliu ki he vahevahe o e ngaahi nofo'anga, mo e ngaahi fokotu utu u kehe fekau aki mo e ngaahi feitu u oku fakaha ia i he me a sio mape o e Ko e Liliu Palani 120.

Ko e Fakamatala Tu'utu'uni Fakafonua ki he ngaahi fiema'u ki he Fakalakalaka 'o e Kolo 'oku 'uhinga ia ki he fakataha alēlea:

- kuo pau ke faka'ata 'a e fakalakalaka lahi ange mo e ngaahi mā'olunga 'o e ngaahi fale 'oku 'ikai si'i hifo he loki 'e ono 'i he mama'o 'o e lue lalo mei he loto kolo, ngaahi senitā 'o e ngaahi kolo lalahi mo e ngaahi tu'u'anga vave 'o e fefononga'aki.
- kuo pau ke faka'ata 'a e ngaahi mā'olunga mo e lahi 'o e ngaahi fale 'i loto mo ofi ki he ngaahi senitaa 'o e kaunga'api, fakaloto fonua, mo e kolo 'oku ne fakahaa'i 'a e tu'unga 'o e ngaue fakakomesiale mo fakakolo 'oku 'oatu 'e he ngaahi senitaa ko 'eni.
- kuo pau ke fakatonutonu 'a e Palani Fakatahataha 'a 'Aokalani ke lava 'o langa ha ngaahi 'api 'o 'ikai toe si'i hifo 'i he lahi 'o e ngaahi 'api 'i he kotoa 'o 'Aokalani 'o hangē ko ia na'e mei lava 'e he Ko e Liliu Palani 78.
- 'e lava ke fakahoko 'a e ngaahi me'a 'oku fakafe'unga'i 'oku ne fakasi'isi'i 'a e mā'olunga 'oku fiema'u mo e/pe density 'o e fakalakalaka 'i he feitu'u 'oku 'ikai ke fe'unga ai ha 'ulungaanga pe mahu'inga mo e fakalahi, pea 'oku fiema'u ke fakafe'unga'i 'a e 'ulungaanga pe mahu'inga ko ia.

Ko e ngaahi fakatonutonu kimu'i ni mai ki he Lao ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Ma'u'anga Tokoni 'oku fiema'u foki ke faka'ata 'e he fakataha alēlea:

- langa mā'olunga 'oku 'ikai si'i hifo 'i he fungavaka 'e 10 'i loto 'i he ngaahi feitu'u 'oku lava ke luelue ai 'a e ngaahi tau 'anga lēlue 'o e Mo 'unga 'Alipate mo e Baldwin Avenue.
- ngaahi fale mā'olunga 'oku 'ikai si'i hifo 'i he loki 'e 15 'i loto 'i he ngaahi feitu'u 'oku lava ke luelue ai 'a e ngaahi tau 'anga lēlue 'o Mangawhau (Mo 'unga 'Īteni), Kingsland, mo Morningside.

Fakalahi 'i loto 'i he ngaahi feitu'u 'oku lava ke luelue ai

'Oku fiema'u 'e Fakamatala Tu'utu'uni Fakafonua ki he Fakalakalaka 'o e Kolo ke 'ilo'i 'e he falealea 'a e ngaahi feitu'u 'oku lava ke luelue ai 'o takatakai 'i he loto kolo, ngaahi senitaa 'o e ngaahi kolo lalahi mo e ngaahi tu'u'anga vave 'o e ngaahi me'alele 'a ia kuo pau ke faka'ata ai 'a e ngaahi fale 'oku 'ikai si'i hifo he loki 'e 6, pea 'i he ngaahi me'a 'e ni'ihī 'oku 'ikai si'i hifo 'i he 10- mo e 15-fungavaka, kuo pau ke faka'ata.

'Oku fokotu'u atu 'e he fakataha alēlea ha ngaahi liliu ki he ngaahi tu'utu'uni mo e ngaahi tu'utu'uni 'i he Sone Nofo'anga – Fale 'o e Telasi mo e Ngaahi Fale 'o e 'Apaatimeni 'oku lolotonga 'i aī, pea mo e ngaahi sone kehe 'e ni'ihī, ke lava 'o langa ha ngaahi fale mā'olunga ange.

'Oku fokotu'u 'e he fakataha alēlea 'a e ngaahi feitu'u 'oku lava ke luelue ai 'o makatu'unga 'i he:

- ko ha luelue miniti 'e 15 (mita 'e 1200 nai) mei he tafa'aki 'o e loto koló.
- ko ha luelue miniti e 10 (mita 800 nai) mei he tafa aki o e ngaahi senitaa o e ngaahi kolo lalahi pea takatakai i he ngaahi tu u anga fefononga aki vave, hange ko ha tau anga lēlue pe tu u i he tafa aki o e Hala Pasi Tokelau.

Ki ha fakamatala lahi ange fekau'aki mo e ngaahi vai 'oku lava ke luelue, hange ko e founa 'oku fakalelei'i ai 'e he 'ataakai fakatu'asino 'a e ngaahi vai 'oku lava ke luelue, vakai ki he pepa fakamatala #4 Ngaahi Feitu 'u 'e Lava ke Lue.

Ki ha fakamatala lahi ange fekau'aki mo e fakalahi 'i he ngaahi feitu'u 'oku lava ke luelue ai mo e Sone Nofo'anga - Terrace Fale mo e Ngaahi Fale Nofo'anga vakai ki he:

- la'ipepa fakamatala #5 Fakalahi 'i he ngaahi feitu'u 'oku lava ke luelue ai
- la'ipepa fakamatala #9 Ngaahi Fakafo'ou ki he Sone Fale mo e Fale 'o e Terrace

Fakalahi takataki 'i he kolo mo e ngaahi senitaa fakalotofonua

Ko e Fakamatala Tu'utu'uni Fakafonua ki he Fakalakalaka Fakakolo 'oku fiema'u ai 'e he Fakataha Tokoni 'o 'Aokalani ke faka'ata 'a e ngaahi ma'olunga 'o e ngaahi fale mo e ngaahi fale 'i hotau kolo mo e tafa'aki takataki, ngaahi senitaa fakalotofonua mo e ngaahi kaunga'api ke fakatatau ki he tu'unga 'o e ngaue fakakomesiale mo e ngaahi ngaue fakakolo (hange ko e ngaahi ngaue, ngaahi falekoloa mo e ngaahi pisinisi).

Ko e ngaahi senitā kolo ko e ngaahi senitā lalahi ange ia 'o e ngaahi kolomu'a 'o 'Aokalani 'oku 'i ai 'a e ngaahi falekoloa, ngaahi ngāue mo e ngaahi ngāue kehekehe, 'oku fa'a mafola 'i ha ngaahi poloka kolo lahi, pea 'i he ngaahi hala lalahi. Ko e ngaahi fakatātā 'oku kau ai 'a e ngaahi senitā kolo 'o Kelenifili, Keleni 'Īteni, Hauiki, ko e ongo senitā kolo 'o Pāneli mo Papatoetoé.

Ko e ngaahi senitā fakalotofonua ko e ngaahi senitā iiki ange ia 'i he tafa'aki kolo 'oku nau ngāue ki he ngaahi kaungā 'api fakalotofonua. Ko e ngaahi senitā fakalotofonua 'e 'i ai nai ha ngaahi falekoloa 'e 20 pe 30 mo ha fanga ki'i 'ōfisi 'e ni'ihi. 'Oku kau 'i he ngaahi sippingā 'a e Kolo 'Alipēni, Balmoral, Kelei Lini, Meatopeni, mo Te 'Atatu Saute.

'Oku fokotu'u 'e he fakataha alēlea ke fakalahi 'a e lahi 'o e Sone Nofo'anga – Fale 'o e Telasi mo e Ngaahi Fale 'o e 'Apitanga 'o takataki 'i he ngaahi senitā 'e ni'ihi, pea ke fuofua ngāue'aki 'a e sone ko 'enī 'i he ngaahi senitā kehe 'e ni'ihi. 'Oku fokotu'u foki ke fakalahi 'a e ngaahi fakangatangata 'e ni'ihi 'o e mā'olungā 'i he ngaahi senitā.

'Oku 'ikai ke fokotu'u 'e he fakataha alēleá ha fakasone nofo'anga lahi ange 'o takataki 'i he ngaahi senitā 'o e ngaahi kaungā'apí, 'a ia ko e ngaahi kulupu pisinisi iiki 'aupito 'oku nau ngāue ki honau kaungā'api ofí (hangē ko e fale ngaohi 'anga hu 'akau fakalotofonua mo e tokotaha teuteu 'ulú).

Ki ha fakamatala lahi ange fekau'aki mo e fakalahi 'o e tafa'aki 'o e ngaahi senitaa 'o e kolomu'a vakai ki he pepa fakamatala #6 Fakalahi 'o takataki 'i he ngaahi senitaa 'o e ngaahi kolomu'a.

Fakalahi 'i he ngaahi halanga mahu'inga

Kuo tu 'utu 'uni 'e he fakataha alēleá ke faka'atā ha ngaahi fale lahi ange 'i he ngaahi hala pasi mahu 'ingá, 'a ia 'oku 'ilo 'i mei he Netiueka Fefononga'aki Tu'o lahi. 'Oku fokotu'u 'e he fakataha alēlea ke ngāue'aki 'a e vahevahe 'o e Ngaahi Fale Nofo'anga –

Fale 'o e Telasi mo e Ngaahi Fale Nofo'anga 'o fakafuofua ki he mita 'e 200m 'i he ongo tafa'aki 'o e ngaahi halanga 'oku 'ilo'i 'i he me'a sio mape 'o e Ko e Liliu Palani 120.

Ki ha fakamatala lahi ange fekau aki mo e fakalahi i he ngaahi halanga, vakai ki he pepa fakamatala #7 Fakalahi i he ngaahi Hala Pasi Toutou.

To'o 'o e Ngaahi Tu'unga Nofo'anga 'o e Density Lotolotó

Na'e to'o 'a e Ngaahi Tu'unga Nofo'anga 'o e Density Lotolotó 'i he taimi na'e to'o ai 'a e konga 'o e Liliu Palani 78 'i he 'aho 9 'o 'Okatopa 2025. 'Oku 'ikai kau 'i he Ko e Liliu Palani 120 'a e Ngaahi Tu'unga Nofo'anga 'o e Density Lotolotó. 'Oku fokotu'u 'e he fakataha alēlea 'a e ngaahi founa kehe ki hono fakalahi 'o e nofo'anga 'i he Ko e Liliu Palani 120.

Ko e Ngaahi Tu'unga Nofo'anga 'o e Density Lotolotó 'oku 'ikai ke fakakau ia ko e konga 'o e Ko e Liliu Palani 120.

Ngaahi me'a 'oku fakafe'unga'i

Oku faka'ata 'e he Lao ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Ma'u'anga Tokoni 'a e ngaahi me'a 'oku fakafe'unga'i ke nau liliu 'a e ma'olunga mo e/pe matolu 'o e langa 'oku fiema'u 'i he feitu'u 'oku 'ikai ke fe'unga ai ha 'ulungaanga pe mahu'inga mo e fakalahi 'oku fiema'u 'e he Fakamatala Tu'utu'uni Fakafonua ki he Fakalakalaka Fakakolo pe ngaahi fiema'u 'a e Lao ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Ma'u'anga Tokoni, pea 'oku fiema'u ke fakafe'unga'i 'a e 'ulungaanga pe mahu'inga ko ia.

Ko e Ngaahi me'a 'oku fakafe'unga'i ko e ngaahi 'ulungaanga pe mahu'inga fekau'aki mo e ngaahi koloa pe ngaahi feitu'u 'e ni'ihia 'oku ne 'ai ke 'ikai taau 'a e ngaahi tu'unga 'o e fakalahi 'oku fiema'u 'e he Fakamatala Tu'utu'uni Fakafonua ki he Fakalakalaka Fakakolo 'o e Ngaahi Kolo pe ko e Lao ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Ma'u'anga Tokoni.

Ngaahi me'a 'oku fakafe'unga'i faka'ilonga'i 'e he Pule'anga

Ngaahi me'a 'oku fakafe'unga'i kau kiai:

- ko ha me'a 'oku mahu'inga fakafonua 'i he malumalu 'o e kupu 6 'o e Lao ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Ma'u'anga Tokoni
- ko ha me'a 'oku fie ma'u 'e ha toe Fakamatala Tu'utu'uni Fakafonua kehe
- ko ha me'a 'oku fie ma'u ke foaki effect to Te Ture Whaimana o Te Awa o Waikato – ko e Visone mo e Founa Ngaue ki he Vaitafe Waikato
- ko ha me'a 'oku fie ma'u ke fakahoko 'a e Lao ki he Pa'ake Tahi 'o e Hauraki Gulf 2000 pe ko e Lao ki he 'Ēlia Tukufakaholo 'o e Ngaahi Mo'unga Waitakere 2008
- ko ha me'a 'oku ne fakapapau'i 'a e malu pe lelei 'a e ngaue 'a e ngaahi langa fakalakalaka 'oku mahu'inga fakafonua
- feitu'u 'ata'ataa kuo 'oatu ke ngaue'aki 'e he kakai.
- ko ha feitu'u 'oku mo'ulaloa ki ha fakahingoa pe tu'utu'uni tukufakaholo.

- ha me 'a la fakahoko pe fakapapau'i 'oku fe'unga mo e lao ki he kau mai 'a e iwi.
- ko e fiema'u ke 'oatu ha kelekele pisinisi fe'unga 'oku fe'unga ke ngaue'aki 'i he ngaahi feitu'u 'oku si'isi'i ai 'a e tokolahi 'o e kakai.

Vakai ki he me 'a sio mape 'o e Ko e Liliu Palani 120 ki ha vakai fakalūkufua faka 'ātakai 'o e ngaahi me 'a 'oku fokotu'u ke fakafe'unga 'i. Kuo 'ilo 'e he fakataha alēlea 'a e ngaahi tu'utu'uni fekau'aki 'i he ngaahi vahe tohi 'o e Ko e Liliu Palani 120 'a ia 'oku fokotu'u ai ke fakalelei'i 'a e ngaahi fiema'u ki he fakalahi.

'I he ngaahi tu'unga 'e ni'ihī, ko e fakasone ko e kongia 'o e founa 'a e falealea 'i hono pule'i 'o ha me'a 'oku taau 'i he Ko e Liliu Palani 120. Ko e fakatātā 'e taha ko e feitu'u 'oku mo'ulaloa ai 'a e kelekele nofo'angá ki ha fakatu'utāmaki lahi 'o e fakatu'utāmaki fakanatulá, 'oku fokotu'u ke toe fakasone ki ha sone nofo'anga 'oku ma'ulalo ange 'a e malohi.

Ki ha fakamatala lahi ange fekau'aki mo e ngaahi me'a 'oku faka'ilonga'i 'e he pule'anga 'oku taau vakai ki he pepa fakamatala #13 Fakafe'unga 'i me 'a.

Fakafe'unga 'i ngaahi me'a kuo 'ilo'i 'e he fakataha alēlea

'Oku faka'ata 'e he Lao ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Ma'u'anga Tokoni ke faka'aonga'i ha ngaahi me'a fakafe'unga kehe 'i he feitu'u 'oku 'ikai taau ai ke ma'olunga ange 'a e density 'i ha feitu'u.

Ko e lahi taha 'o e ngaahi me'a kehe 'oku fokotu'u 'e he fakataha alēlea 'oku ma'u ia mei he Palani Fakatahataha 'a 'Aokalani. 'Oku kau 'i he ngaahi sīpingá:

- Ngaahi Feitu'u 'Ulungaanga Makehe – ngaahi feitu'u motu'a kuo fokotu'u 'oku 'i ai 'a e mahu'inga makehe faka'ata pe ko ha ngaahi 'ulungaanga langa kehe ('oku fokotu'u ke fakasi'isi'i pe tamate'i 'a e ngaahi feitu'u 'e ni'ihī)
- Ngaahi Sio Fakaloto fonua 'a e Kakai 'Overlay (kau ai 'a e Stockade Hill Viewshaft) – ngaahi sio 'oku tokoni ki he fakahounga'i 'o e ngaahi fonua fakaloto fonua mo e ngaahi matātahi
- Fakataha'i 'o e fakangatangata 'o e sevesi 'o e vai 'uli – 'a ia 'oku te'eki ke ma'u ai 'a e ngaahi netiueka kehekehe 'o e vai 'uli mo e vai 'uha
- Fakasone fakatahataha – 'ngaahi fakalelei' ki he ngaahi founa fakasone, 'a ia 'e lava ke iku ai 'a e fokotu'u ke ngaue'aki 'a e ngaahi sone 'i he Ko e Liliu Palani 120 ki ha ngaahi anomalies 'o e sone 'oku 'ikai angamaheni pe ngaahi ola 'o e foomu langa
- Ngaahi 'akau 'iloa -- 'akau fakafo 'ituitui pe kulupu 'akau 'oku 'i ai hono mahu'inga makehe
- Ngaahi me'a 'oku fakafe'unga'i 'i loto 'i he ngaahi feitu'u pau

Ngaahi me'a 'oku fakafe'unga 'e lava ke ne fakasi'isi'i 'a e malava 'o e ngaahi falé. 'Oku fiema'u 'e he pule'anga ke faka'ata 'e he falealea 'a e ivi fale tatau 'i he kotoa 'o 'Aokalani

‘o hange ko ia na’e fakahoko ‘a e founa faka’ilo ‘o e Ko e Liliu Palani 78. Ko e Palani Liliu 120 ko e founa tefito ia ke faka’ata ai ‘a e malava ke langa ha ngaahi fale, neongo ‘oku tokoni foki ‘a e malava ke langa ha ngaahi fale mei he ngaahi sone ‘o e Senita ‘o e Kolo mo e Senita ‘o e Kolomu’a (‘oku fakahoko ‘o faka’ilo ‘i he Ko e Liliu Palani 78).

Ki ha fakamatala lahi ange, sio la’ipepa fakamatala #13 Ngaahi me’a ‘oku fakafe’unga’i

Ngaahi fakafo’ou ki he ngaahi feitu’u

Ko e ngaahi Precinct ‘i he Palani Fakatahataha ‘a ‘Aokalani ‘oku ne faka’ata ‘a e ngaahi faikehekehe fakalotofonua ‘aki hono ‘omai ‘a e ngaahi tu’utu’uni ‘oku makatu’unga ‘i he feitu’u, ‘a ia ‘oku kehekehe ai ‘a e ngaahi ola ‘oku kumi ki ai ‘e he sone pe ko e ngaahi tu’utu’uni ‘i ‘Aokalani fakakatoa.

‘Oku fokotu’u ‘e he fakataha alēleá ha ngaahi liliu ki he ngaahi vahenga ‘e ni’ihi ‘i he Palani Fakatahataha ‘a ‘Aokalani ‘o faka’ilo ‘i he Ko e Liliu Palani 120, ‘o makatu’unga ‘i he ngaahi feitu’u ‘oku ‘i ai ‘a e ngaahi vahenga.

Ki ha fakamatala lahi ange fekau ‘aki mo e ngaahi liliu ‘oku fokotu’u ‘e he fakataha alēleá ki he ngaahi vahefonuá vakai ki he pepa fakamatala #20 Ngaahi fakafo’ou ki he ngaahi feitu’u

Fakamālohia ‘o e Ngaahi Tu’utu’uni ki he Fakatu’utamaki Fakaenatula

Ko hono pule’i ‘o e ngaahi fakatu’utamaki lahi mei he ngaahi fakatu’utamaki fakanatula ko e me’a ia ‘oku mahu’inga fakafonua ‘i he Lao ki hono Pule’i ‘o e Ngaahi Ma’u’anga Tokoni. Ko hono pule’i ‘o e ngaahi fakatu’utamaki mei he holo ‘a e matātahi mo e tafea, tafea, mo e ta’emaau ‘o e kelekele ko e ngaahi me’a mahu’inga fakalotofonua ia ‘i ‘Aokalani.

‘Oku fokotu’u ‘e he fakataha alēlea ha founa ‘oku fakataumu’a ange ki hono pule’i ‘o e ngaahi fakatu’utamaki ‘i he ngaahi feitu’u ‘e ala uesia ‘e he tāfea mo e tafea ‘i he matātahi ‘i he taimi ni pea ‘i he kaha’u. ‘Oku fakataumu’a ‘a e founa ko ‘eni ke fakalelei’i ‘a e tu’unga ‘o ‘Aokalani ki he ngaahi me’a kovi ‘o e ‘ea mo e ngaahi fakatu’utamaki fakanatula, hili ‘a e ngaahi magari ‘o e 2023 ‘a ia na’e iku ai ki he mafola ‘a e tafea, holo ‘a e kelekele, mo e tafea ‘i he matātahi ‘i he vahefonua ‘Aokalani.

‘Oku lolotonga pule’i ‘e he Palani Fakatahataha ‘a ‘Aokalani ‘a e ngaahi fakatu’utamaki fakanatula, ka ‘oku fiema’u ke fakafo’ou ke fe’unga lelei ange mo e ngaahi ako fakavaha’apule’anga na’e toki tukuange mai ‘i he ngaahi me’a hange ko e feliuliaki ‘o e ‘ea. Ko ia ai ko e tefito’i faka’uli ‘o e Ko e Liliu Palani 120 ko hono fakamālohia ‘a e ngaahi tu’utu’uni ki hono pule’i ‘o e ngaahi fakatu’utamaki fakanatula ‘o e Palani Fakatahataha ‘a ‘Aokalani ‘o fekau’aki mo e ngaahi fakatu’utamaki ki he kakai mo e koloa.

Ko e ngaahi koloa nofo’anga ‘oku lahi taha ‘enau fakatu’utamaki mei he ngaahi fakatu’utamaki fakanatula ‘oku fokotu’u ke toe fakasone’i ki ha sone nofo’anga ‘oku ma’ulalo ange ‘a e malohi, ke pule’i ‘a e ngaahi fakatu’utamaki ki he kakai mo e koloa fakatou’osi. Vakai ki he me’a sio mape ‘o e Palani Liliu 120 ke ‘ilo’i ‘a e ngaahi koloa ‘oku fokotu’u ke toe fakasone ki he Sone

Nofo'anga – Fale Taha pea 'oku 'i ai 'a e ola fakalao vave 'o e toe fakasone mei he 'aho 3 'o Nōvema 2025.

Ki ha fakamatala lahi ange fekau'aki mo e ngaahi me'a fakafe'unga 'oku fokotu'u 'e he falealea, vakai ki he pepa fakamatala #8 Ngaahi Fakatu'utamaki Fakanatula.

Kataki 'o fakatokanga'i ange:

Ko e la'ipepa fakamatala ko 'eni ko ha tohi fakanounou ke tokoni ki he mahino 'o e Fokotu'u Liliu Palani 120 – Fakalahi mo e Fakafepaki'i 'o e Ngaahi Fale, 'a ia 'oku ne 'oange 'a e ngaue ki he Ngaahi Tu'utu'uni 3 mo e 4 'o e Fakamatala Tu'utu'uni Fakafonua ki he Fakalakalaka 'o e Kolo 2020 pea 'oku ne fakafepaki'i 'a e ngaahi fiema'u 'o e Tepile 3C 'o e Lao ki hono Pule'i 'o e Ngaahi Ma'u'anga Tokoni.

Ko e Fokotu'u Liliu Palani 120 ki he Palani Fakatahataha 'a 'Aokalani na'e fakahā fakahāhā ia 'e he Fakataha Tokoni 'o 'Aokalani 'i he 'aho 3 'o Nōvema 2025.

Ko e ngaahi fakamatala kotoa pe 'oku 'omai 'i he pepa fakamatala ko 'eni 'oku totonu ke lau ia ko e ngaahi fakamatala fakatata mo faka'ilonga pe. 'Oku totonu ke to'o 'e he kau ngāue'akí ha fale'i pau mei he kakai fakapalofesinale taukeí ki mu'a ke nau fakahoko ha ngāue ko e ola 'o e fakamatala 'oku ma'u mei he pepa fakamatala ko ení. 'Oku faka'atā mo tukuange 'e he tokotaha 'oku ne ngaue'aki 'a e Kosilio 'o 'Aokalani mei ha ngaahi kole 'e tupu mei hono ngaue'aki 'o e fakamatala 'oku 'oatu 'i he pepa fakamatala ko 'eni.